

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.ф.н. **Николай Михайлов Нейчев**,
преподавател в ПУ „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание).

Автор: Доц. д-р Дияна Василева Николова-Багалева, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Тема: „Пасторал и модерност“.

1. Общо представяне на процедурата и дисертанта

Със заповед № РД-22-910 от 22.04. 2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Пасторал и модерност“ за придобиване на научната степен „доктор на науките“ на ПУ „Паисий Хилендарски“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание). Автор на дисертационния труд е **доц. д-р Дияна Василева Николова-Багалева** катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Филологически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от **доц. д-р Дияна Василева Николова-Багалева** комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.45 (4) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователната и научна степен „доктор“;
- протоколи от катедрени съвети, свързани с откриване на процедурата и с предварителното обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;

- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на минималните национални изисквания;

Кандидатът е приложил 7 броя студии, 3 броя статии, дисертационен труд от 739 стр. и автореферат от 64 стр.

2. Актуалност на тематиката

Убедено смятам, че **темата** на предложеното от доц. д-р Дияна Николова изследване „ПАСТОРАЛ И МОДЕРНОСТ“ е безспорно **дисертабилна**. Тя е достатъчно добре защитена и разработена в нейния мащабен труд. И понеже подобно изследване няма в българската (а и не само) филологическа наука, дисертацията на доц. Николова има **фундаментален и приносен** характер.

3. Познаване на проблема

Доц. Николова е най-авторитетният изследовател на пасторалната тема и буколическата литература в българското литературознание. Независимо от факта, че авторката отдавна се занимава с пасторалната проблематика и има редица задълбочени публикации по темата, новото ѝ изследване засяга други, необговорени преди културни ареали, в които се проявява пасторалният феномен.

4. Методика на изследването

В своята дисертация доц. Николова избира и нещо използва възможностите на **историко-описателния метод**. Това е оправдано от гледна точка на стремежа на авторката към пространно и пунктуално излагане на многобройните буколически проявления в културата. Както споделя изследователката, огромният изворов материал на феномена пасторализъм е „много разнороден и не се поддава на едри обобщения и общовалидни тези“. Защото пасторализмът не характеризира жанра или конкретни формални и съдържателни признаци на творба, а е „устойчива философска концепция, променяща се в отделните културноисторически периоди“ (с. 5).

5. Характеристика, оценка и приноси на дисертационния труд

Като начало бих искал да изтъкна, че в предложения от доц. д-р Дияна Николова дисертационен труд се откриват немалко продуктивни идеи и новаторски концепции. Например „определянето на пасторала *като метажанр* или като *културен метамодел* в смисъла на устойчив начин на художествено възпроизвеждане на света“ (с. 7) и като проявление на „първата европейска модерност“ (с. 21). Заслужава уважение и огромният труд, положен от доц. Николова, която пунктуално проследява проявленията на *пасторалното* в неговия дълъг еволюционен път от Елинизма през Средновековието,

Проторенесанса, Ренесанса, Барока, Романтизма, чак до пасторалното в руския модернизъм от Сребърния век. Тоест анализът обхваща период от над 2 300 години (!), което е нещо само по себе си е впечатляващо. Очевиден е стремежът на авторката за всеобхватно (дори бих казал в някои случай прекалено педантично) представяне на **всички** творби, в които работи буколическият код, и то не само в литературата, но и в театъра, музиката, операта, балета, изобразителното изкуство и парковата архитектура.

Независимо обаче от обективните трудности при типологизирането на многоликите проявления на пасторалното, провокирани от флуидността на феномена, авторката е успяла да намери изход от затруднението като открива общите ключови образни и идейни буколически кодове, устойчиво повтарящите се „ядра“ във всички културно-исторически периоди като например: *персонажна система*; концепта *сладост*; опозицията *Борей vs. Зефир*; митологемите *пчела* и *цикада*; топоса *Аркадия* и *locus amoenus*; *locus terribilis* с трагичната тема *vanitas*: „И в Аркадия има смърт“ (*Et in Arcadia ego*) и мотива *Ерос – Танатос* (*шутът пред лицето на смъртта*) и пр. Освен това изследователката **успешно проследява трансформациите и транспозициите** на пасторалния образно-съдържателен дискурс, както и *контаминирането на жанрове*, вследствие от мирогледните промени, настъпили в менталността през различните епохи. Именно това предопределя „жизнеспособността и адаптивността на пасторала към различни идейни, естетически, философски, социално-политически системи, т. е. *неговата вечна модерност*“ (с. 16). В този аспект **много добре** е разяснено как от XVIII век насетне пасторалните четива като своеобразен „литературен континент“ сякаш постепенно потъват в забрава (подобно на литературна Атлантида) чак до късната просветителска епоха, но в началото на XIX век Русо и романтици като Уърдсуърт и Нервал ги *възкресяват*, разбира се, в *модифициран* „нов тип пасторал“, представящ разлома между патриархалния и съвременния индустриален свят (напр. трагическата идилия *Майкъл* на Уърдсуърт) (вж. с. 330). Същото се случва и с „залеза“ на пасторала в края на XIX век, когато той изведнъж и *сякаш неочаквано* в началото на XX век *се обновява*, което се извършва, както в **сценичните изкуства** („руския балет“) и в **инструменталната музика** (Стравински, Дебюси, Сати, Онегер и др.), така и в **модерната живопис** (Реноар, Сезан, Гоген, Матис заедно с цяла плеада руски художници). Несъмнено проведенният задълбочен анализ е от съществено значение за разбирането на такъв сложен, изменчив и фундаментален за културата феномен като пасторала.

Освен това в текста на дисертацията се откриват прекрасни **етюди**, посветени на различни теми, пряко или косвено свързани с пасторалната култура като например: Възникването и формирането на *идилията* и превръщането ѝ в любим **ерудитски жанр** за много творци от елинизма до XX век (с. 47). Или на неоткроявани досега аналогии между елинистическата „технопайгния“ и последвалата европейска култура на **фигурните нотации** на композитори от XIV век с формата на сърце, кръг, арфа, лабиринт, каквато е и приемната традиция на **фигурните стихотворения** (*Carmina figurata*), осъществяващи *синтеза между визуалното и словесното* (с. 168 – 180). Или на също толкова условен и важен елемент в буколическите творби като **изработването на различни музикални инструменти** (авлос, сиринкс и др.).

Струва ми се, че **особено внимание заслужава** разработването на темата за пасторализма в руската култура от 30-те години на XVIII до първите две десетилетия на XX в. (вж. с. 340 – 463). Следва да се подчертае, че **това е първото системно българско изследване на пасторала в руската култура**. Доц. Николова подробно проследява етапите, през които преминава рефлексията на многовековната пасторална култура, както върху организацията на социалния живот на руското дворянство от ранния XVIII в. (чрез осмислянето на важния концепт „**Аркадия**“), така и върху целия по-нататъшен литературен живот (жанрова система, образно-съдържателни мотиви и пр.). В края на столетието в Русия вече е създадена светска мода, свързана с пасторала, и вече гради своя културна програма, свързана и със създаването на нов поетически език, стил, метрика и образност, но със силно редуциране на социално-политическия елемент. Анализът е „уплътнен“ с литературно-критически етюди, посветени на най-ярките представители на епохата (Василий Тредиаковски, Александър Сумароков и др.). През първите десетилетия на XIX век руските буколически творби започват отчетливо да осмислят и важния въпрос за отношението към съвременната цивилизация, както и въпроса за въвеждането на руския контекст в идилията, т. е. за нейната „**народност**“, който „придърпва“ класическия текст към съвременната руска среда, бит и живот (идилиите на Аполон Майков и Николай Гнедич). Същата тенденция се наблюдава и в руската живопис (школата на Алексей Венецианов). Анализът е снабден с многобройни и обстоятелствени примери.

Според мен **особен интерес** представлява главата, обследваща трансформациите на пасторала при руските модернисти от първата половина на XX век (вж. с. 463 – 599). Авторката **убедително доказва** тезата си, че пасторалът е **културна доминанта** и в модернистичните експерименти на творците от Сребърния век, и поради спецификата си

през него се реализира идеята за *синтез на изкуствата* – най-важният концептуален код на модерността. Например показано е как творците на руския модерн се вдъхновяват от античния танц като се фокусират върху „старите“ синкретични жанрови форми, свързани с ритъма, с танца и микродетайла. Те създават нови концепции за сценичните изкуства, изграждайки „пляска“, „хоровод“ през оргиастичния танц на Дионисовите хороводи. Активно се осмислят и новите сценични възможности на **маската** („личина“), променя се и традиционният **балетен костюм** и изобщо се **разчупва класическата балетна геометрия**. Въплъщение на **синтеза на всички изкуства** за Сергей Дягилев, Леон Бакст, Михаил Фокин и Вацлав Нижински е новият балет, който става израз на идеята за креативност, за **достигане до „нулевата точка на традицията“** (с. 469), за да се съгради нещо напълно ново (ярък пример за синтез е творчеството на М. Чурльонис – „ясновидецът на невидимия свят“). В музиката оригинално съчетание на джаз и руски фолклор осъществява Игор Стравински (*Историята на войника*, 1917). Чрез **модерна транскрипция на пасторала** се засилва желанието да се предизвиква културен шок (**театрализирано хулиганство**) и в същото време да се „придърпва“ масовата аудитория към изкуството (с. 579). С **изобилие от примери** в дисертацията се демонстрира как творците от руския Сребърен век модифицират буколическите опозиции **Борей – Зефир, Ерос – Танатос** или пък мита за *музическия дар на поета*, който трайно се осъществява през образа на **пееща цикада**. Подчертава се, че при автори като В. Кандински, М. Шагал, К. Малевич пасторалните светове стават енигматични, многозначни, трудни за разпознаване и за декодиране (с. 465). Променя се радикално обликът на идеалния *свят-в-света* и той се превръща в нови „пейзажи на душата“, в елитарна игра, в пъзел от провокативно и алогично свързани буколически елементи. Причините за това са, че културата на Сребърния век отразява специфичните процеси в социалното и политическото състояние на Русия: революциите от 1905 и 1917, на гражданската война (1918 – 1921) и на тоталитарния режим след това (с. 467 – 468).

Доц. Николова констатира, че при **авангардистите** се наблюдава „изчезване“ на пасторала – не само в класическия му вид, но и в този, който присъства при модернистите. Новите употреби на пасторалното са следствие от фактори, свързани с научната, художествената и социалнополитическата сфера и водят до: 1) непримиримост към съществуващия език и традиционен синтаксис, 2) разширяване и обогатяване на речника, 3) рушене на стихотворния канон и създаване на нови поетически размери (с. 505). Всичко това е опит *да се осмисли драматичното съвремие*. Ярки примери са

„заумната“ поезия на Игор Северянин и многоликото творчество на Михаил Кузмин (на последния авторката отделя значително внимание в своето изследване).

Особен интерес представлява подглавата **„Пасторалните зооморфни образи при модернистите и творците от ранния авангард“** (с. 617 – 706), където се илюстрира как европейските модернисти и творците от ранния авангард ползват буколическия зооморфен код. С много примери и стремеж към всеобхватно представяне в дисертацията **се доказва** тезата за високочестотното присъствие на зооморфните изображения в живописа и литературата на руския авангард от началото на XX век. Но традиционният философско-митологичен буколически код е тотално преосмислен чрез „грубото“, делничното, прозата на живота и носи трайния отпечатък на иронията, на гротескното (при Давид Бурлюк). Например такива образи са **космическата крава, хранеща света с млякото си** (при Марк Шагал) или присъствието в руската живопис и поезия на иначе рядко срещания (в класическия и в западноевропейския пасторал) на епатажния образ на **свинята – като контрапункт на високото поетическо изкуство, на твореца**. Например в поезията на Игор Северянин лишените от поетически сетива хора, нямащи отношение към изкуството, той сравнява с тъпо грухтящи прасета. Но това „свинофилството“ не е просто хулигански скандализиращ жест, а е травматичен образ, следствие от катастрофичната епоха на епидемии, глад, революции и войни, обхванали Русия през първата половина на XX век (с. 676 – 677). В същия смислов регистър е и появата в творбите на руските авангардисти на образа на **жабата**, като символ на бездуховната тълпа. В такъв контекст следва да открием **оригинална и убедителна интерпретация**, която осъществява доц. Николова, на прочутата картина на Казимир Малевич *Крава и цигулка*. Според изследователката **замяната на цикадата с крава** в стратегията на авангардиста „е игрово „взривяване“ на традиционния буколически код“ и съграждане на **нов хипертекст** (с. 673 – 674).

По мое мнение тази част от изследването определено носи **познавателен, новаторски и приносен** характер.

Не на последно място заслужава адмирации ясният и необременен с излишна терминология научен език и впечатляващата библиография (873 библиографски единици), която изследователката се е наложило да прощутира и ексцерпира.

6. Преценка на публикациите и личния принос на дисертанта

Всички публикувани студии и статии на доц. д-р Дияна Николова са включени в авторитетни научни издания. Те са по темата на дисертацията и отразяват основни нейни

компоненти. Както дисертацията, така и свързаните с нея публикации са изцяло авторски текстове на доц. Николова.

7. Автореферат

Авторефератът е изготвен изцяло в съответствие с нормативните изисквания, отговаря напълно на съдържанието на дисертацията и отразява достоверно резултатите, постигнати от изследването.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Горещо препоръчвам дисертационният текст да бъде издаден като монография. Смятам, че книгата може да послужи като ценен източник за подготвяне на спецкурсове за студенти в магистърска степен, а резултатите могат да бъдат основа на бъдещи конференции или научни издания.

Заклучение

В заключение ще обобщя, че дисертационният труд на доц. д-р Дияна Николова „ПАСТОРАЛ И МОДЕРНОСТ“ съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката, и е в съответствие с всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за прилагането му и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати отговарят на минималните национални изисквания, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ. Дисертационният труд показва, че доц. Дияна Николова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения и демонстрира забележителни качества за провеждане на значими научни изследвания. Представеният труд притежава всички отличителни характеристики на фундаментално изследване, което легитимира претенциите му за голяма докторска дисертация.

От всичко казано дотук убедено предлагам на почитаемото научно жури **да присъди** на доц. д-р Дияна Николова научната степен „**доктор на науките**“ в област на висше образование: *2. Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология*, научна специалност *Антична и западноевропейска литература: сравнително литературознание*.

Пловдив,

09. 07. 2025 г.

Изготвил становището:

проф. д.ф.н. Николай Нейчев